

# Bali Cafe



Julian da Silva Rosa

# BALI CAFE

*Een Nederlands-Indische familiegeschiedenis*

Deel 1: De uitreis

© 2021 Julian da Silva Rosa

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

*Bali Cafe* is een roman. De auteur heeft getracht historische gebeurtenissen en personen zo correct mogelijk weer te geven. Maar de familieverhalen in dit boek, hoewel deels gebaseerd op ware gebeurtenissen, zijn fictief.

*Bali Cafe* bestaat uit twee delen:  
deel 1: De uitreis en deel 2: De bevrijding.

Bij dit boek behoort een playlist (achterin elk deel) met de bronvermelding van de muziek- en andere quotes, voor zover die niet al in de tekst staan vermeld.

Omslagontwerp: D&W

Uitgave: Brave New Books

ISBN 9789464351514  
(deel 2: ISBN 9789464351521)  
NUR 301

*juliandasilvarosa@outlook.com*  
*dnwbooks@protonmail.com*

# Inhoudsopgave

## Deel 1: De uitreis

|     |                                                                                                                                                                                          |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 11  | 1 — <b>PROLOOG</b>                                                                                                                                                                       |
| 15  | 2 — <i>JANUARI (1)</i> <b>AMSTERDAM</b>                                                                                                                                                  |
| 19  | 3 — <i>Juni 1920 (1)</i> <b>Aan boord van de Wilis,<br/>Indische Oceaan, zuidkust van Ceylon</b><br>1 Mooie jongen 2 Weledele heer 3 Dorpsleven 4 Flits                                  |
| 52  | 4 — <i>JANUARI (2)</i> <b>AMSTERDAM</b>                                                                                                                                                  |
| 57  | 5 — <i>Juni 1920 (2)</i> <b>Aan boord van de Wilis,<br/>Indische Oceaan, west van Koeta Radja</b><br>5 Mata Biru 6 Bijna revolutie 7 Koeboes<br>8 Jean Valjean 9 De Apenberg 10 Krakatau |
| 90  | 6 — <i>JANUARI (3)</i> <b>AMSTERDAM</b>                                                                                                                                                  |
| 94  | 7 — <i>Juni 1920 (3)</i> <b>Batavia</b><br>1 Onrust 2 Jan Schaver                                                                                                                        |
| 110 | 8 — <i>Juni 1920 (4)</i> <b>Soerabaja</b>                                                                                                                                                |
| 117 | 9 — <i>Oktober 1920</i> <b>Soerabaja</b>                                                                                                                                                 |
| 125 | 10 — <i>FEBRUARI (1)</i> <b>AMSTERDAM</b>                                                                                                                                                |
| 129 | 11 — <i>Februari 1921</i> <b>Soerabaja</b><br>1 Anton Rijswijck 2 De njaj 3 De kebon                                                                                                     |
| 144 | 12 — <i>November 1921</i> <b>Soerabaja</b><br>1 Zuipschuiten 2 Kattenbont                                                                                                                |

- 152     13 — *FEBRUARI (2)*   **BALI**  
1 Transport boss? 2 Lalah 3 Gulzigheid
- 171     14 — *Januari 1922*   **Soerabaja**
- 180     15 — *Maart 1923*   **Soerabaja**
- 185     16 — *FEBRUARI (3)*   **BALI**  
4 Black magic 5 Mijn tijd
- 202     17 — *December 1923*   **Soerabaja**  
1 Een vleugje melati 2 De ring 3 Vijf lichamen  
4 Dure liefhebberijen
- 224     18 — *FEBRUARI (4)*   **BALI**  
6 Good Morning Sunshine 7 De Pool  
8 De avondploeg 9 Take me to Bali
- 247     19 — *Maart 1926*   **Soerabaja**
- 257     20 — *Juni 1928*   **Soerabaja**
- 265     21 — *MAART (1)*   **BALI**  
10 Nachtvinders 11 Everything off 12 Sjeng  
13 Aap met jonkies
- 285     22 — *Oktober 1932*   **Soerabaja**
- 293     23 — *November 1932*   **Aan boord van de  
Marnix van Sint Aldegonde, Indische  
Oceaan, noordoost van Sumatra**
- 302     24 — *December 1932*   **Amsterdam**  
1 Huurstaking 2 Domela 3 Sirene der tropen
- 320     25 — *MAART (2)*   **BALI**  
14 Vechten of vluchten 15 Grandioze toekomst 16 Lost soul
- 347     26 — *Januari 1933*   **Amsterdam**

- 355     27 — *Februari 1933* **Amsterdam**  
1 Rijkskanselier 2 Opstand 3 Voltreffer
- 371     28 — *Mei 1933* **Aan boord van de Idrapoera,  
Javazee, zuidelijk van Banka**  
1 Niet ruften 2 Suiker
- 381     **Playlist**



# BALI CAFE

## Deel 1: De uitreis

*We were talking about the space between us all  
And the people who hide themselves behind a wall of illusion*



## PROLOOG

# 1

‘**W**at zienn ik daar, wat zienn ik daar, een koeienkut met paardenhaar.’

Zuchtend zingend staart Tom in de toiletpot. Zijn linkerhand steunt tegen de muur, want hij staat te zwaaien op zijn slappe knieën. Hij moet piesen, maar er komt niks. *‘Goedemorgen luizteraarz, ztaat u allen klaar? We beginnen met ’n zpreidztand.’*

Dan komt zijn maaginhoud naar boven. De meeste zooi klettert wonderwel in de pot. Hij blaast de restanten kwijl van zijn lippen en schudt zijn suizende hoofd. Zijn ogen staan vol tranen en de zure nasmaak raspt zijn keel. Hij ritst zijn gulp dicht. Als Marieke maar niet wakker wordt, want die moet morgen gewoon naar haar werk.

Hij veegt zijn mond af met zijn mouw en veegt met toiletpapier de spetters rondom de pot weg. Hij kokhalst door de zure lucht. Ja, ruik dan ook niet. De fluittoon in zijn linker-oor giert op volle toeren.

‘Zwem maar fijn naar de zee hoor’, brabbelt hij, als hij doortrekt. ‘De vizjes zijn dol op jullie.’

Hij dept de laatste resten braaksel van de vloertegels en trekt nog eens door. Er blijft een vettig filmpje op het water drijven. *‘Zja-cha-cha, ja wat zullen we eten? Zja-cha-cha, ja, wie kan dat weten? Wie iz de man die mij dat zeggen kan? De groenteman, zja-cha-cha! Ont-hou het goed, pa-dam, onthou het goed, pa-dam, tiz de groente die ’t ’m doet.’*

Tom wankelt de gang in. Hij tast naar het lichtknopje, want hij wil zichzelf zien in de spiegel. Het verval, die verlopen kop. Warrig wit haar. Rode, natte ogen met donkere wallen eronder. En die slome, openhangende mond. Zijn hoofd wiebelt op zijn nek. Mijn god, hij voelt een natte plek groeien in zijn broek. Langs zijn benen kruipen warme stralen naar omlaag.

‘Tyfuz menzen, de auteur bepizt zichzelf. Goddomme.’

Tom kijkt wankelend in de spiegel en naar omlaag en snel weer in de spiegel en slaat dan dizzy tegen de grond. Zijn hoofd tolt.

‘Vizjes, waar zijn jullie?’, fluistert hij in de kokosdeurmat. ‘Zachtjez doen hoor, voor Marieke. Zzzffft.’

O ja, hij keek naar een film.

‘Kutfilm!’, fluistert hij bozig. ‘Kutfilm! De Ex-zor-zizt-ko-lo-te-kut-film. Kijk er dan niet naar, eikel die je bent. Ztomme hond.’

Dat boven het bed zwevende, verduivelde meisje doet hem denken aan zijn oma. Sinds zijn jeugd heeft hij het beeld bij zich van zijn oma die in een wit gewaad achter het raam heen en weer zwaait, lang, slap en willoos. Als kind schrok hij er wel eens wakker van.

Hij sluipt de trap op, propt zijn meurende kleren in de wasmachine en glijdt in bed. Jezus, gehaald. Naast hem ademt Marieke zacht en regelmatig. Tom maakt zich klein en stil.

Hoe laat is ’t? Wat voor dag? Is Marieke naar haar werk? O, shit, een rauwe zandkeel. Gauw de wasmachine laten draaien. Is het toilet schoon? En de gang? Oh, wat zou ze gedacht hebben.

Tom kijkt zichzelf aan in de spiegel van het badkamerkastje en slikt een paar aspirines, die direct terugkomen, samen met een guts groene gal die zijn keel doet branden, erger nog dan de wodka van vannacht. Hij gorgelt met mondwater.

Dan peutert hij een kleverige keelpastille uit de verpakking en zuigt erop. Zoet, aardbeien, weldadig.

Hij hijst zich de zoldertrap op naar de wasmachine. Mooi, daar is Marieke nog niet aan geweest.

Voorzichtig loopt hij de trap af naar de woonkamer. Op de eettafel ligt een briefje: *Hoi lieverd! Ga iets leuks doen vandaag, het wordt een zonnige dag!* Ondertekend met een hartje en een sierlijke M als een apenstaartje. Ze heeft de tv uitgezet en de rommel opgeruimd, de wodkaflles, zijn glas. En het toilet is netjes, o shit o shit.

Misselijk schuift Tom terug in bed en blijft liggen doezelen tot Marieke al weer bijna thuiskomt. Dan neemt hij een snelle douche en trekt schone kleren aan.

Zo gaat het vaak, de laatste tijd. Niet elke dag, maar vaak. Marieke tolereert het. Voor nu. Maar koning wodka regeert en dat kan niet lang meer goed gaan. Hij kan zijn dagen gewoon niet zinnig vullen. Maar: overmorgen Ajax-Feyenoord, leuk vooruitzicht.

Hij wilde 's nachts schrijven. Glaasje erbij is oké, om de boel los te maken. Maar meestal sukkelt hij achter zijn laptop in slaap. Of hij drinkt zoveel dat hij niks meer kan denken en zwiepend en narrig zijn bed in duikt, om steeds wakker te worden met zure oprispingen. Hij heeft weinig last van katers, maar na zoveel wodka als vannacht staat hij toch te bibberen op zijn benen en zakt de misselijkheid meestal pas tegen de avond weg.

Marieke houdt dapper vol, maar heeft het moeilijk met hem, sinds hij zeven maanden geleden mot op het werk kreeg en ziek thuis kwam te zitten. Sinds drie weken is zijn vertrek definitief. Dienstverband beëindigd, ontslagvergoeding op de bank, strijd gestreden. Het zwarte gat staat gapend open. Tja, ineens bedacht zijn werkgever dat hij moest oprassen, om redenen die hem nog steeds niet duidelijk zijn. Oké, het boterde niet met de nieuwe hoofdredacteur, dat kan gebeuren. Maar al die verwijten die men hem ineens maakte, dat was een onfris opzetje om hem middels een 'dossier' te lozen.

Daar zit je dan, bijna 60 en een chronisch gebrek aan geschikte banen in de journalistiek. Heb je dan nog vooruitzichten? Gelukkig heeft Marieke haar baan in het ziekenhuis en is het huis bijna afbetaald. Ze hebben wat gespaard en daar komt ook de gouden handdruk nog bij, met dank aan zijn advocaat. Dus dat zit goed. Voorlopig. Want het is nog de vraag of ze de extra tijd tot de opgeschoven pensioendatum kunnen overbruggen. Dat is toch nog een flink gat.

Om niet de hele dag te verlummelen of te verdoen met huishoudelijke klussen, werkt Tom aan een plan voor een boek, over zijn grootvader Eli en diens broer Salo. Het moet een familiechroniek worden, waarbij zowat de hele 20ste-eeuwse Nederlandse geschiedenis voorbij komt. Een fijn project, ook al heeft hij weinig primaire bronnen. Zijn moeder, een achterneef in Amerika en een oude tante zijn de enige survivors. Zijn moeder heeft hem al tig keer alles verteld wat ze weet. Neef Ed in Amerika kan hij bellen. Met tante Milly, Salo's

dochter, is al jaren geen contact. Tom schreef haar onlangs een aardig kaartje, uit naam van zijn moeder, om de betrekkingen te normaliseren. Als Milly wil praten kan hij zijn boek schrijven.

Marieke weet nog niets van het boek. Ze denkt dat hij korte verhalen schrijft. En dat doet hij ook. Het boek is vooralsnog bijzaak, maar hij moet het er toch eens met haar over hebben. Kijken hoe ze reageert. Waarschijnlijk opgetogen, want ze wil zo graag dat hij zich goed voelt en iets zinnigs omhanden heeft.

Tom hoort de sleutel in de voordeur. Daar is ze.

## AMSTERDAM

‘**W**at wil je ermee doen?’, vraagt Marieke. Ze haalt een hand door het haar. Aan de uitgroei kun je zien hoe grijs ze ook is. Hij vond haar altijd mooi. En nog steeds. Zusje van Sandra Bullock, met net zo’n neusje. Altijd aan het lijnen, dat wel.

‘Moet het een heel familieboek worden? Of een kort verhaal? Het klinkt boeiend.’

Ze houdt haar theemok met beide handen vast en kijkt Tom aan, lief en oprecht, want ze weet dat hij gevoelig is voor dit soort vragen. Want hij twijfelt aan alles. Tom schudt het ijs rond in zijn glas wodka.

‘Een soort familiebiografie’, zegt Tom. ‘Met Salo als hoofdfiguur in Indië en Eli als zijn oudere broer in Amsterdam. Hun leven beslaat vrijwel de hele 20ste eeuw: Eerste Wereldoorlog, crisisjaren, Tweede Wereldoorlog, wederopbouw, jaren zestig, opbouw van de verzorgingsstaat, de bloei en ondergang van Nederlands-Indië. De broers maakten het aan den lijve mee. Maar ik weet nog zoveel niet en er zijn nauwelijks bronnen. Als tante Milly niet wil, dan vrees ik ...’

‘Kap het niet te snel af’, zegt Marieke. ‘Wacht even op haar reactie op je kaartje. Misschien vindt ze het leuk om je moeder weer eens te zien en met jou te praten over vroeger. Oude mensen doen dat graag.’

‘Ja, ja. Intussen is het internetspitwerk ook leuk om te doen. Ik heb er nu de tijd voor.’

‘Praat nog eens met je moeder.’

‘Ach, ze praat niet graag over Salo. Alsof ze alles nu wel verteld heeft.’

‘Die familieruzie zit haar misschien nog dwars.’

Tom kijkt de tuin in, die glinstert en trilt van de winterse motregen. Het deert Marieke niet. Ze trekt haar schoenen aan en gaat op pad voor haar zondagse lopie met haar vaste wandelmaatje.

Marieke is Toms belangrijkste klankbord, in deze periode waarin het verwerken van het verlies van zijn baan en de omschakeling naar een nieuw leven logischerwijs door elkaar lopen.

Tom sprak erover met vrienden, met zijn broer en ook met hun zoon Rob, maar Marieke is zijn primaire opvangcentrum. Hij weet: ze doet echt haar best om hem te steunen. Ze schip-pert wat af, tussen hem, haar werk in het ziekenhuis, hun zoon en de familie- en vriendenkring. Maar ze cijfert zich teveel weg. Hij bewondert haar en zegt dat ook, maar hij weet dat het allemaal niet goed is.

Ze wil hem ontzien in deze periode na zijn ontslag, maar ze wil hem ook weer aan de slag hebben, om hem uit de put te halen. Dat waardeert hij. Maar het ergert hem ook als ze alles wat hij suggereert omarmt als een briljant idee. Een boek. Een verhalenbundel. Een opleiding fotografie. Promoveren. Een nieuwe baan. Ja ja ja. Niet pushen graag. Dan reageert hij pissig en daar schrikt ze van. Hij weet dat hij misbruik maakt van haar goede bedoelingen en haar inschikkingsvermogen. Hij doet haar tekort. Zij was altijd zijn betere helft, oprechter, empathischer, doortastender, minder cynisch.

De afstand tot zijn zoon, dat zit hem dwars. Wat je loslaat komt naar je toe, heet het. No way! Wat je loslaat drijft steeds verder van je weg. Een kind moet zelfstandig worden en zijn eigen leven leiden, natuurlijk. Maar voor een ouder blijft het lastig. Uiteindelijk gaat het om warmte en vertrouwen. En dat is er met Robbie gelukkig wel.

Met Toms moeder is dat niet altijd zo, vroeger al niet. Gevoelens over elkaar zijn meestal wederzijds, zei zijn moeder ooit. Lekker dan.

Tom heeft niemand nodig. Misschien Marieke, die is er al zo lang dat hij zich niet kan voorstellen dat ze er niet is. Is dat gewenning? Of liefde? Allebei. Laatst omhelsde ze hem ineens en zei ze: "Love you". Zo lief!

Maar verder? Toms vader zei eens dat, als hij alleen zou overblijven, hij als kluizenaar zou kunnen leven. Hij gaf wel om

Tom hoor; ze hadden een goede band. Maar Tom voelt het ook zo; die zou ook op z'n eentje kunnen zijn. Marieke is heel anders, die heeft het liefst een volle sociale agenda en houdt de contacten open.

Je leeft verschillende levens, in verschillende rollen. Als kind met je ouders, als volwassene zonder je vader, met Marieke en hun zoon, nu met Marieke en zonder zijn zoon. Als je er middenin zit beseft je het niet zo. Maar die fasen betekenen iets.

Tom wil zijn moeder niet kwetsen, dus houdt hij zijn mond. Misschien is het verbeelding, of projectie. De kunst is om niets te voelen. Dat kun je leren, maar dan moet je wel beseffen dat je van binnen telkens een beetje verhardt. Is dat wat je wilt? Ach, dit soort gedachten had hij vroeger niet. 'Vroeger', toen hij nog werkte. Nu is er tijd voor. Dan krijg je dat.

Tom dubde lang over dit boek. Hij dorst het plan eerst niet helemaal te laten doorkomen, om geen sneu Trojaans paard van zinloze tijdsbesteding binnen de poort te halen. Maar gaandeweg kreeg hij er zin in en inmiddels sleutelt hij aan een schema.

Oom Salo ging kort na de Eerste Wereldoorlog naar Indië. Tom voelt daar iets bij. Insulinde. De Gordel van Smaragd. Bandoeng, Soerabaja, Weltevreden, Pasar Besar, Kali Mas. Geheimzinnige en ouderwetse klanken die je verbeelding prikkelen, zoals Zanzibar, Timboektoe, Tanganjika, prins Norodom Sihanoek, Souvanna Phouma, Ben Bella, Ceulemans tegen Kobayashi in het ankerkader 47/2 en al die andere onbegrijpelijke en exotische woorden die radiostemmen door de kamer lieten zweven toen Tom op het vloerkleed voor de oliekachel met zijn Dinky Toys speelde. Met voor en na de nieuwsberichten de Arbeidsvitaminen. Bert Kaempfert: *A Swingin' Safari*, Mantovani: *Moon River*, Guy Mitchell: *My Truly, Truly Fair*.

Salo ging naar Indië in de plaats van zijn broer Eli, Toms grootvader. Toms vader wilde naar Indië. Maar eerst was hij te jong en toen was het oorlog. Na de oorlog moest hij als militair naar Indië, maar hij kreeg vrijstelling, omdat zijn vrouw getraumatiseerd was doordat haar broer Paul voor de oorlog omkwam in militaire dienst. En daarna was het uit met de kolonie.

Tom zou best een tijdje in Indonesië willen wonen. Hij zou er een vreemdeling zijn, een Belanda nog wel. Maar toch. Het klimaat, de weelderige natuur, het eten, fijne mensen. Hij zou er met weinig geld goed kunnen leven. Hij zou ook te maken krijgen met de corruptie, armoede, vervuiling, moslimextremisme en algeheel wanbestuur. Maar daarvoor voelt hij niet de schrijnende medeverantwoordelijkheid die hij thuis voelt.

Zijn grootvader wilde naar Indië om zijn geluk te beproeven, zijn vader zocht vooral het avontuur. Tom - andere levensfase - zou er kunnen schrijven. Deze familiegeschiedenis bijvoorbeeld, op Bali liefst! En van daaruit reisjes maken door de archipel.

Zo weegt Tom zijn opties en komen er steeds meer momenten dat hij zich licht en vrij voelt, dankbaar dat hij los is uit de grauwe, voortmodderende massa die dagelijks in de file naar kantoor sukkelt. En dat hij kan zeggen wat hij wil, zonder rekening te hoeven houden met baasjes of kantoorpolitiek. En wie krijgt er op zijn leeftijd de kans zich te wijden aan zo'n mooi boekproject?

Ook zijn moeder stookte het vuurtje op, dat is zeker. Ze vertelde veel over oom Salo en tante Loes en nicht Milly en als hij haar belt komt ze vaak met iets nieuws. Hoe werkt een geheugen toch? Hoe kan het dat ze na zoveel gesprekken over hetzelfde onderwerp toch steeds andere zaken opdiept?

Tot nu toe is zijn moeder zijn voornaamste bron voor het boek. Neef Ed kan daar mogelijk nog iets aan toevoegen. Maar die woont in Amerika, is ver in de 90 en mag van de dokter geen lange reizen meer maken. Dus die komt niet meer in Nederland. Tom kan hem bellen. Zijn moeder belt ook af en toe met Ed en zegt dat hij het heel leuk zou vinden om Tom te spreken. Ze heeft het hem al gevraagd.

Ed is geboren en getogen in Indië en kende Salo, Loes en Milly goed. Voor de oorlog woonde hij zelfs een poos bij ze in huis in Batavia. Ook later, terug in Nederland, hield hij contact met ze. Als een van de zeer weinigen. Maar Toms hoop is gevestigd op Milly. Hij moet geduld hebben en duimen dat ze goed reageert op zijn handreiking.

## Aan boord van de *Wilis*, Indische Oceaan, zuidkust van Ceylon

### 1. Mooie jongen

**M**ijn leven is in handen van Nellie de Vries, denkt Salo, en over een uur kan ik mordsdood zijn. Hij hangt over de achterreling van de *Wilis* en kijkt uit over de Indische Oceaan, naar die wonderbaarlijke bolling die de zee maakt aan de horizon. Alsof de planeet zo klein is dat je er vanaf kunt vallen. Hij knijpt 'm. Over luttele minuten wordt hij verwacht in de hut van deze Nellie. Want zijn maten, althans de kerels die zich aan boord van deze mailboot ontfermen over wat ze zijn 'opvoeding' noemen, vinden het hoog tijd dat hij ontknaapt wordt. Geen uitvluchten meer; hij is al 19.

Maar Salo wil opgaan in lucht, simpelweg verdwijnen, zoals die cobra, of wat was het, gisteren in Colombo: fluit stil, slang in zijn mandje, deksel erop, foetsie.

Met zijn zakdoek dept Salo het zweet uit zijn nek en van zijn voorhoofd. Zijn blik trekt naar de kolkende schuimlaag achter het schip. Zijn handen klemmen zich om de houten reling. Boven hem wappert de enorme Nederlandse driekleur in de warme lucht. Hij voelt zich duizelig door het geklop van het doek en het ruisen van het zeewater, dat zich ver achter het schip weer sluit tot dat ongenaakbare waterlichaam, koel en warm tegelijk, een levend organisme dat continenten verbindt.

Salo haalt diep adem en proeft de ziltheid op zijn lippen. Aan bakboord glijdt Ceylon voorbij, met de vuurtorens van Point de Galle en Dondra Head. De volgende stop is Padang op Sumatra, Indië. Over een dikke vier dagen. En daarna: Java.

Vanuit een open kajuitraam klinkt de stem van een zeebaboe die een kinderliedje zingt: *Bobola bobo adika sayang*. Traag en triest, zo triest. Een vreemde lichtheid draait door Salo's hoofd, als een herinnering aan een zomerse zondag die voorbijdobbert op een duistere Amsterdamse herfstmiddag.

‘Hé De Miranda, hier ben je! Wat doe je op het achterdek? Staar je in het schuim? Dat kunnen we beter aan de bar doen, jochie.’

Salo draait zich om en kijkt in de lachende ogen van Sybrand de Fleury, de rondborstige scheepsdokter. Amsterdammer en zeeman, woont tegenwoordig in Bandoeng, bezig aan zijn zoveelste uitreis naar Indië. Gezette veertiger, gemillimeterd haar, dikke knevel, beetje een rauwdouwer. Bierdrinker. Nee, allesdrinker.

‘Joah, even uitwaaien. Het werd me wat te benauwd in de rooksalon.’

‘Begrijp ik. Benauwdheid is een symptoom van geestelijke nood. Daarvoor is een remedie: een gele rakker, of iets sterkers. Strikt medicinaal hoor. En in jouw geval is er nóg een remedie. Onze Nellie wacht.’

‘Natuurlijk’, grijnst Salo meegaand. ‘Ik kom zo die kant op.’

Hij weet dat hij eraan moet geloven, maar elke minuut uitstel is een minuut langer leven dat je pakt.

‘Als je onze struise Friezin maar niet te lang laat wachten. Ze is niet de jongste meer en haar voorgevel reikt ongestut tot onder haar navel, maar we kunnen niet kieskeurig zijn. En het moet een keertje lukken. We zijn Colombo al voorbij! Dus je doet je best maar eens. Voor Padang moet de klus geklaard zijn jochie.’

De dokter draait grijnzend een punt aan zijn grijsblonde snor. Dan keert hij zich om en is weg. In zijn witte slobberbroek en hemd. Toch wel een heel ander gezicht dan de stijve Europese kleding die iedereen droeg, tot het daarvoor in de Rode Zee te heet werd.

Salo mag de dokter. Hij praat graag in pikanterieën en dat is ronduit zonderling, maar dat zal wel met het zeemansleven te maken hebben. Maar hij is ook verfrissend recht voor zijn raap en heeft hem geen loer gedraaid in de dikke drie weken dat ze op zee zijn.

Salo's blik trekt weer naar de kolkende watermassa achter de *Wilis*. Dan maakt hij zich los van de hypnotiserende ruis en hijst zijn slobberbroek op.

'Moment, De Fleury!', roept hij de dokter na, die al weer op weg is naar de rooksalon. 'Ik ga mee.'

Afhandelen, het moet maar.

Samen wandelen ze de rooksalon binnen.

Daar zit Lucas Dodeweerd, suikerbaron onder Probolinggo, Oost-Java. Type slecht geschoren bollie, voluit zwetend, hoog stemmetje. Al bij Southampton, nog in de Europese koelte, sloten De Fleury en Dodeweerd vriendschap, aan de bar. Samen besloten ze zich deze uitreis te wijden aan Salo's opvoeding.

'Daar hebben we de jonge koopman in goud en zilver', kraait Dodeweerd, terwijl hij zijn lege bierpul op het barbuffet zet. 'Die op het punt staat zijn fortuin te gaan maken in het verre Indië. Pecunia, florijnen, duiten, pietermannen. Maar een vrouw heeft hij nog nooit gehad. Ha! Tap mij er nog maar 'ns eentje in, waarde heer Jock.'

Dodeweerd wijst de Javaanse barkeeper Jocky, in wit jasje en met een kleurige hoofdband, op zijn bierpul.

'En schenk mijn goede vrienden hier ook 'ns vol.'

Salo is niet dol op Dodeweerds gebral. Maar, kwaad is-ie niet. Zolang De Fleury hem in toom houdt. En voor een suiker-man is hij opvallend amicaal met het inlandse personeel, zegt De Fleury. Die zal het wel weten.

'De Miranda', begint Dodeweerd. 'Zeg eens man, wie van onze handschoentjes heeft volgens jou de lekkerste voorgevel. Is het Vera? Coby? Of toch Antoinette? Yvonne kunnen we wel vergeten, want die is vel over been, een spichtiger tbc-typje heb ik nooit eerder gezien, hahaha. Pleuritis zonder titus, hahaha.'

Dodeweerd slaat zich schaterend op de knieën. Het zweet gutst van zijn voorhoofd.

'Ehm, mag ik hier even over denken?', probeert Salo.

'Niks niet! Kom op met je antwoord. De dokter en ik hebben er een knaak op staan.'

'Laat 'm maar even Cas', sust De Fleury. 'Onze knapperik heeft nu belangrijker zaken aan zijn hoofd. Want Nellie gaat zich over hem ontfermen. En jij wil zijn doorbraak in de mannenwereld vast niet in de weg staan.'

Dodeweerd neemt een slok bier en wil iets tegenwerpen. Maar daar komt de hoogedelgeboren vrouwe Eleonora Eugenie Henriette de Vries van Slooten Plantinga aanwieggen, door de tussendeur die naar de damessalon leidt. Zeg maar Nellie. Fikse, goedlachse blondine op zekere leeftijd. Domicilie te Franeker. Ze reist samen met haar tweelingzuster - zeg maar Trude - naar Batavia, waar ze zijn opgegroeid en waar hun broer advocaat is. Nel en Tru zijn als twee druppels water. Maar, Trude is doofstom en Nellie is haar natuurlijke chaperonne en woordvoerster. Ze praten aan een stuk door in gebarentaal, waarbij Trude van tijd tot tijd een schraperig guh-guh-guh-achtig keelgeluid voortbrengt.

Salo is onder de indruk van de loom naderbij schrijdende gestalte. Ze lacht hem toe van oh là là.

‘Jochie’, fluistert De Fleury. ‘Ze is niet zo piep meer, met haar 52 lentes, maar zo heet als lomboks. Ze laat geen kans onbenut om haar akker te doen bevoeien. Zij is jouw laatste kans voor Padang. Dan vergeef ik je de valse start met de baboe in de Rode Zee.’

O ja, getver, aan dat fiasco wil Salo liever niet herinnerd worden. Die eveneens door De Fleury en Dodeweerd gearrangeerde vrijpartij met de zeebaboe liep faliekant mis. Want Salo moest van pure nervositeit overgeven en dat arme meisje vluchtte onder het braaksel zijn hut uit en gilde zo hysterisch dat men dacht dat er een kind overboord was geslagen.

Nellie kijkt Salo lief aan en hij wil wel iets zeggen, maar er komt nog geen beleefdheidje over zijn lippen. Ze is een hoofd groter dan hij.

‘Het is tijd’, zegt Dodeweerd. ‘Hora est. Ons knaapje Salomon Raphaël Rodrigues de Miranda wordt aanstonds een vent.’

De passagiers in de rooksalon, die opkeken door Dode-weerds stemverheffing, zakken weer terug in hun geroezemoes.

De dokter biedt Nellie en Salo allebei een arm en voert ze mee de rooksalon uit, naar het trappenhuis. Bij de trap maakt De Fleury zich los en duwt Nellie en Salo met een buiginkje zachtjes de eerste trede op.

‘En nu jullie. Na afloop trakteer ik de tortelduifjes op een glaasje.’

Salo kijkt hem ongerust aan. Zeg maar in volle paniek.

‘Geen zorgen jochie’, zegt De Fleury. ‘Wat op zee gebeurt, blijft op zee. Toch, Nel?’

Nellie lacht en pakt Salo bij de hand. Daar gaan ze.

‘We gaan naar mijn hut’, zegt Nellie. ‘Dan weet ik tenminste de weg in de badkamer. En misschien heb ik daar wel een surprise voor jou, lieverdje!’

Ze knipoogt naar Salo, die niet weet of hij, als man, kan aandringen op het thuisvoordeel van zijn eigen hut.

‘Ehm, ja goed’, raspt Salo.

Zijn keel zit dicht. Hij probeert kalm te ademen door zijn neus. Nellie slaat haar arm om hem heen en duwt zijn hoofd op haar schouder. Haar haarspeld schuurt langs zijn oor. Dat doet nog pijn ook.

‘Is het echt je eerste keer?’ vraagt ze. ‘Daar geloof ik niks van. Zo’n mooie jongen?’

‘Echt, ’t is echt zo’, fluistert Salo schor.

‘Ik help je wel’, fluistert Nellie terug. ‘Kom maar mee met mama. De eerste keer vergeet je nooit meer.’

Ze doet een volle greep in Salo’s kruis, tuit haar lippen en trekt hem aan zijn broekband met zich mee. De vlammen slaan hem uit. Het voelt alsof zijn rug smelt.

Eenmaal in haar hut duwt ze Salo op het bed. Dan ontdoet ze zich vlug van haar kleding en toont zich ongegeneerd en in volle glorie. Heupwiegend, armen omhoog. Haar onderbuik en oksels zijn zwaar begroeid met woeste plukken vuilgrijze tabak. Ze maakt danspasjes, waarbij haar tot ruim over haar navel reikende boezempartij een eigen, zwierig leven leidt.

Salo kijkt als bevroren toe.

‘Mama is zo weer te-ruuug’, zingt Nellie, terwijl ze richting badcel trippelt. Haar vlees juicht en deint om haar gebeente als een jurkje in een zomerbries.

Salo knoopt nerveus zijn hemd los. En weer dicht. Niet te hard van stapel lopen. Daar is Nellie alweer. Ze heeft haar lippen vuurrood gestift en draagt een fenomenale witte bustehouder en jarretels. Ze wiegt tergend langzaam dichterbij. Woo, Salo’s onderlichaam vertoont zo waar een reactie op deze show.

Maar, hè? Dit is niet Nellie. Dit is Trude! Salo kijkt naar de badkamerdeur. Daar piept Nellie te voorschijn en roept blij: ‘Surprise!’

Ze maakt handgebaren naar Trude, die heftig knikt. Die heeft er duidelijk zin in.

‘Truudke en ik dachten: als de jongeheer vandaag zijn maagdelijkheid gaat verliezen, laten we het dan goed doen, met een degelijk driespel! Dan komt de jongeheer dubbel aan zijn gerief.’

Salo kijkt met open mond naar Trude, die haar oogleden laat zakken en met haar tong haar wang veelbetekenend laat opbollen.

‘Guh-guh-guh’, schraapt Trude uit haar keel, als een zeehondenjong dat om vis emmert.

‘Ja, schatje’, legt Nellie uit, ‘we hebben al heel wat mannen verslonden, Truudke en ik. In Indië voornamelijk. De laatste was een Maleier. Dat was geen succes, want die ging bidden met zijn achterste naar Mekka. Of andersom. En die Griek, in Weltevreden, die wilde achterom, als je begrijpt wat ik bedoel, hahaha. Weet je dat negers een grote fluit hebben? De meeste dan. Groter dan Europeanen, die weer een grotere hebben dan Aziaten. Maar, je kunt je erop verkijken, want bij negers wordt-ie alleen hard en bij Europeanen wordt-ie ook groter als-ie hard wordt, toch Truudke?’

‘Guh-guh-guh’, bevestigt Trude, die alles volgt via de constante stroom handgebaren van haar zus.

‘Weet je nog die Rus in Semarang, die tussen je memmen wilde? Of die pater, in Pasoeroean, die alleen maar wilde kijken hoe wij het deden. De eerwaarde.’

Salo sluit zijn ogen, juist om die beelden niet te zien.

‘Wij gaan jou verwennen’, zegt Nellie.

Ze trekt Salo overeind en begint hem te bevrijden van zijn kleding, maar als ze Salo’s onderbroek omlaag stroopt, schrikt ze van wat ze ziet.

‘Wat ziet mama hier? Ben jij besneden?’

‘Ehm, jawel’, zegt Salo schor.

‘Jee, jeetje’, hakkelt Nellie. ‘Truudke, ziet ge dat?’

Trude buigt zich voorover naar Salo toe en neemt de toestand peinzend in zich op. Salo krijgt een verse uiengeur binnen en probeert niet te kokhalzen.

‘Gloe-gloe-gloe’, zegt Trude.

‘Guh?’, denkt Salo.

‘Ik heb het nog nooit gedaan met een Israëliet’, zegt Nellie. ‘Jij, zusje? Toch ook niet?’

Trude schudt van natuurlijk niet.

‘Hoe voelt dat nou?’, vraagt Nellie aan Salo. ‘Wordt die eikel niet eelterig en gevoelloos?’

‘Eelterig?’, vraagt Salo.

‘Het ziet er zo droog uit. Rimpelig. De huid wordt dan toch hard en het gevoel wordt dan toch minder?’

Daar moet Salo over nadenken. Zijn weifelende erectie zakt weg en blijft weg. Terwijl Trude geboeid toekijkt, speelt Nellie er een beetje mee van fliep floep flap en dat maakt het allemaal nog kanslozer.

‘Ja uhh’, concludeert Nellie dan. ‘Als je ’m niet omhoog kunt krijgen voor mama, dan wordt het lastig.’

‘Jij kunt ’m niet omhoog krijgen’, zegt Salo.

Hij heeft zin in een beetje ruzie met dit molenpaard. Want dat is het.

‘O?’, reageert Nellie gepikeerd. ‘Dan lijkt mij dit het einde van de les, knul. Dan mag je inrukken.’

Van pure emotie laat Truudke een harde wind, kloek en vrij. Salo verbaast zich er niet over. Hij bedwingt zijn aandrang om eraan te ruiken. Struikelend schiet hij zijn klammige kleren aan en verlaat zonder om te kijken de hut van de dames, de smalle gang in, die gelukkig is uitgestorven. Hij probeert zo onopvallend mogelijk te lopen, maar weet dat zijn hoofd zo rood is als een boei.

In no-time schuift hij zijn eigen hut binnen. Hij pakt een jeneverkruik uit de kast en gaat op zijn bed zitten. Hij neemt een grote slok uit de fles en spoelt zijn mond zodat het brandt.

De eerste keer vergeet je nooit, denkt hij. Maar dit was - weer - niet zijn eerste keer. Dit kan hij dus snel vergeten. Dank u, o god in de hemel.

Salo gaat even liggen en probeert ontspanning te voelen. Hij zou het liefst in een langdurige slaap vallen. Of zich tot Padang verbergen in een duister hoekje. Maar hij kan beter naar de rooksalon gaan, want anders vertelt Nellie dingen die zijn reputatie nog verder schaden. Nog vier dagen tot Padang. En dan door naar Batavia en Soerabaja. Dan is deze beproeving ten einde.

Als Salo de rooksalon binnenwandelt kijken Dodeweerd en De Fleury hem verwachtingsvol aan.

‘En?’, vraagt De Fleury. ‘Punt gemaakt? Hebben we iets te vieren jochie? Je bent wel snel terug, trouwens.’

‘Erg snel’, bevestigt Dodeweerd. ‘Te snel. Toch niet prematuur geëjaculeerd, wel?’

‘Helaas’, zegt Salo. ‘Ik moet jullie teleurstellen.’

‘Wát?’, kraait Dodeweerd. ‘Een tweede weigering? Jongen, ik maak me nu officieel zorgen om jou.’

‘Dat kun je niet menen’, zegt De Fleury. ‘Wat ben je nou voor een vent. Wat ging er nu weer mis?’

‘Het is een raar verhaal’, zegt Salo mat. ‘Ze maakte er een potje van. Niet ik, zij. En ze had haar zuster mee, ook nog. Ik leg het wel eens uit. Nu eerst maar een glas.’

‘Een gin-tonic voor toean Salo, heer Jock’, zegt De Fleury tegen de barkeeper. ‘On the rocks. En schenk ons nog eens bij. Terima kasih.’

Nellie is er niet. Misschien zit ze in de damessalon over hem te griepen. Daar klinkt wel gegiebel vandaan.

Verderop schuift een lange, alleenreizende scheepskapitein laveloos van zijn kruk. Barkeeper Jocky en zijn maatje schieten toe om hem overeind te hijsen. Gelukkig trekt het de aandacht even weg van Salo, die snel zijn glas leegklokt en de salon uitglipt. In de gang schuift de alcohol voor zijn ogen als een trouwde vriend. In een oogwenk is hij terug in zijn hut.

## 2. Weledele Heer

Salo zit aan zijn schrijftafeltje en vouwt de brief open van Maurice Vos, juwelier te Soerabaja, zijn nieuwe baas. Hij ziet witte stranden met wuivende kokospalmen voor zich en zachtjes wiegende danseresjes bij een zoetig krontjongorkestje.

Zijn ogen gaan koesterend over de licht dansende getijpte regels die hij al zo vaak heeft gelezen. Weledele Heer, blabla-bla, verwachten u zo spoedig mogelijk bij onze vestiging te Soerabaja, tot genoegen, passage eerste klasse met de Rotterdamse Lloyd, vertrek uit Rotterdam, met de meeste hoogachting, Henri Vos te Amsterdam.

Het staat er. Nog steeds. Hij, een broekie uit Amsterdam met weinig mazzel in zijn leven, is een Weledele Heer, waarop in Soerabaja smachtend wordt gewacht. Door de welbekende juwelier en fabrikant van goud- en zilverwerken Vos nog wel, die ook nog eens zijn passage heeft betaald. En nu is hij zo maar op weg naar Indië. En het was niet eens de bedoeling, want eigenlijk zou zijn broer Eli gaan. Die had de baan bij Vos.

Eli, zijn steun en toeverlaat, die hem onder zijn hoede nam toen hij met slaande deuren vertrok uit het ouderlijk huis, midden in de grote oorlog, al weer drie jaar geleden. En die hem met de trein helemaal naar Rotterdam bracht, naar de Lloydkade, waar de *Wilis* lag.

Salo beloofde zijn broer elke week te schrijven en hem op de hoogte te houden van wat hem in de kolonie overkwam. En Eli wilde ook alles weten over de reis en de mensen aan boord. Schrijven ordent je gedachten, zei Eli. Drie dikke brieven heeft Salo al klaar. Die gaan in Padang op de post. En anders in Batavia.

Salo weet weinig van Indië. Ja, dat je er rijk kunt worden, mits je de juiste kennissen hebt. Die heeft hij niet. Afgezien van de aanstellingsbrief van Vos, gaat hij blanco naar de Oost. Dat maakt hem onrustig, alsof hij op een stralende dag een schoolopgave moet leren, terwijl iedereen naar het strand gaat. Maar, bij Vos komt hij in de verkoop en in die branche kan hij uit de voeten.

En Salo's vader en oudste broers zijn diamanthandelaren, dus dat wereldje kent hij ook wel. Als planter, bestuursambtenaar, bankemployé of militair zou hij in Indië niets te zoeken hebben, maar als salesman heeft hij een kans. Mits hij de ziekmakende hitte kan weerstaan. Als deze zeereis een voorproefje is van wat hem te wachten staat, dan wordt het nog een hele hijs. In de Rode Zee was de warmte ondraaglijk en smachtte iedereen naar een zuchtje wind. En hier op open zee is het nauwelijks beter.

Salo slaat zijn schrijfmap open en bladert door de volgeschreven vellen. Hij wil Eli schrijven over zijn belevenissen in Port Said. Maar eerst leest hij zijn reisverslag tot dusver na, een gewoonte die hem het wonderlijke gevoel geeft toeschouwer te zijn bij zijn eigen leven. En de reis is zo vol sensatie, dat hij die keer op keer wil herbeleven. Zoals hij zichzelf als hij

gaat slapen op een zonnig strand zet, met aan zijn zijde het mooiste meisje van de wereld, dat hij vast en zeker in Indië zal vinden.

Goed dan, Rotterdam, ruim drie weken geleden. De *Wilis* lag er indrukwekkend bij. De 120 meter lange grijswitte stomer lag als een slapend beest langs de Lloydkade en ademde roetachtige rook uit door de zwarte schoorsteen midden op zijn rug. Bruine jongens met kleurige hoofdbanden en witte jasjes sjouwden zijn hutkoffer door de nauwe gangen. Zijn hut is een verrukking. Ongekende luxe. In de eerste klasse en zonder hutgenoten, zodat hij tenminste af en toe alleen kan zijn. Met dank aan Eli, die dat voor hem regelde.

Salo verbaasde zich over de vele afduwers, die op de kade bleven zwaaien tot hun armen lam waren. Staand aan de reling keek hij om zich heen, naar al die vreemde gezichten die de komende vier weken zijn reisgezellen zouden zijn. Eli had hem in de trein nog op het hart gedrukt kennissen te maken op de boot, want connecties zijn alles in Indië. En hij kent er geen kip.

Uiteindelijk wendde Salo zijn blik van de krimpende groep uitzwaaiers naar voren, naar de Nieuwe Waterweg. En toen werd het stil en was hij alleen. Hij was blij met het milde zomerweer, want dat zou zich vastzetten als zijn laatste herinnering aan Holland. Bij het passeren van de duinen bij Hoek van Holland voelde Salo ineens dat hij Nederland misschien nooit zou terugzien. *Nou tabeh dan, ik groet je, mijn mooi Amsterdam. De kapitein staat al op de brug. Geef me nog een poot. Aanstands gaat de boot. Nou tabeh, ik kom over zes jaartjes terug.* Of niet.

Maar veel tijd om te mijmeren had hij niet, want voor hem lag de reis langs de Engelse zuidkust en de witte krijtrotsen van Dover, naar de eerste bunkerplaats: Southampton.

In die eerste dagen knoopte Salo praatjes aan met Jan en alleman, bij de maaltijden, in de rooksalon, aan de bar en wandelend over de dekken. Want connecties, ja ja. Maar dat ging moeizaam. De meeste passagiers reizen samen en lijken weinig behoefte te hebben aan nieuwe vrienden, al zijn ze altijd in voor een kletspraatje. Zoiets had Eli al gezegd: in Indië maak je niet snel vrienden, want ze weten dat je toch weer vertrekt. Want mensen worden overgeplaatst, of gaan terug naar Neder-

land. Vriendschap duurt dus vaak kort en het heeft geen zin daarin veel te investeren. Kennismaken, contacten leggen, da's genoeg. Ja, wat krijg je dan? Oppervlakkigheid, leuterpraatjes. En natuurlijk de beruchte Indische roddel om de verveling te verdrijven.

Gelukkig zijn er uitzonderingen. Zoals het echtpaar Rijs-wijck, Anton en Riet. Beetje deftige Hagenaars, wat ouder al, die al hun hele leven in Indië wonen. Hij is een kordate vent met een witte haardos en een dunne wandelstok. Theeplanter in ruste te Lawang, kort onder Soerabaja. Zij speelt de lady, met lange japonnen, glanzende sieraden, een deftig sigaret-pijpje en haar neus in de wind. Ze waren drie maanden in Hol-land na de dood van zijn moeder. Salo mag hem. Evenals De Fleury, dat zouden vrienden kunnen worden. Dodeweerd is te tolereren. De rest, nou ja.

Dodeweerd liet Salo kennismaken met een groepje van vier handschoentjes. Yvonne, Coby, Antoinette en Vera, jonge brui-den die in Holland met de handschoen trouwden en nu op weg zijn naar hun echtgenoten. Geen idee van wat ze te wachten staat. Bleke poldermaagden, met gepoederde neusjes, die ze optrekken bij de verhalen over de kruipende en krioelende beestjes die ze in Indië onder en in hun bed zullen vinden. Samen met de planters danwel de gouvernementsambtenaren waarmee ze hun leven gaan delen. De bedeesde jongedames griezelen bij Dodeweerds verhalen. Salo voelt zich een halve aanrander als hij een praatje met ze aanknoopt.

Diezelfde reactie krijgt Ludo van de La Baggerbunder, hoe-wel die duidelijk van de verkeerde kant is. Maar de slungelige Achterhoekse dertiger ventileert zijn kritiek op alles en iede-reen frank en vrij en daar kunnen de meeste passagiers niet goed tegen. Naar eigen zeggen gelooft hij door de oorlog ner-gens meer in, behalve in zichzelf. Hij gaat in Indië een poezië-bundel schrijven waarvan het vaderland zal opkijken. Verder lijkt hij verstand te hebben van diplomatie en dat vindt Salo wel een boeiende combinatie. Volgens De Fleury stuurden Ludo's bemiddelde ouders, textiel ja, hem naar een oom en tante in Indië omdat-ie zich heeft vergrepen aan een buur-jongen. Zoiets weet De Fleury dan weer.

De laatste nieuwkomer in de eerste klasse is Pieter Mulder. Een jaar jonger dan Salo, maar fors uit de kluiten gewassen en

een kop groter dan Salo. Met zijn opgeschoren klomphoofd en biggenoogjes is hij niet echt moeders mooiste. Aan die IJmuidense schreeuwlelijk had Salo direct een hekel en dat is wederzijds. Mulder is op weg naar een oom in Batavia, een politieagent. Mulder wil zelf ook politieman worden 'om die bruinen wat manieren bij te brengen'. Salo wilde daar iets van zeggen, maar De Fleury praatte er diplomatiek overheen.

Later kwam het weer bijna tot een aanvaring. Salo zei dat hij het onprettig vindt dat het Javaanse personeel zo onderdanig doet. Als hij passeert staan ze even stil en mompelen met gebogen hoofd 'toean'. Soms lachen ze hem even toe, op een vreemde, kruiperige manier. Jezelf zo vernederen, wat is de zin daarvan? Alsof hij een feodale heerser is, die ze vreselijk straft voor elke brutaliteit.

Hij werd hartelijk uitgelachen. Want daar begrijpen deze Indischgasten echt niets van. Voor hen is De Javaan - evenals de Italiaan - een geboren dienaar. Men schikt zich en bewijst eer aan wie boven hen staat. Dienen en vereren is volkomen natuurlijk. Maar je moet ze strak houden. En van een Javaan moet je geen initiatief verwachten. Deze inlanders mogen blij zijn dat ze een fatsoenlijke betrekking hebben. En ook nog eens een mooie zeereis maken en Holland mogen zien. Dat men zich correct gedraagt, dat spreekt vanzelf. Typisch een baar, een nieuwkomer, met nul ervaring in Indië, om zoiets op te merken. Einde discussie. Of liever: geen discussie. Maar het zit Salo dwars, als een koffievlek op een tropenkostuum.

Mulder ging nog wat verder en vroeg zich af waarom Salo zich verwant voelt aan die bruine kruipers. En zei hij nou soort zoekt soort? Salo wilde opstuiven, maar Dodeweerd hield hem tegen en zei dat-ie het verkeerd had gehoord. Mulder grijnsde zelfgenoegzaam, alsof hij een slag haalt bij het whisten.

Het verbaasde Salo ook dat de handschoentjes zich niet in het gesprek mengden. Dit mag in Indië de normale gang van zaken zijn, maar zij zijn toch ook nieuwkomers? Dan moet het hun toch ook opvallen? Maar ze zwijgen. Schrijft de Indische sociale code hun soms ook onderdanigheid voor? Ook zoiets.

Na dit voorval vonden De Fleury en Dodeweerd het blijkbaar nodig Salo onder hun hoede te nemen. Ze besloten Salo's 'opvoeding' tot hun onderneming te maken voor deze reis. Want hij was duidelijk nog nat achter de oren en zij zouden

hem de komende weken op zee klaarstomen voor Indië. Salo verzette zich niet. Hij voelde zich wel veilig bij die twee oud-gedienden en liet zich hun malle opvoedingsplan aanleunen.

Wat De Fleury en Dodeweerd daar onder verstonden werd al snel duidelijker, want ze lieten Salo alles roken en opdrinken wat aan boord maar voorhanden was aan tabakken en alcoholica. En daarna werd hij ingewijd in alle gokspelen die zij kenden met speelkaarten en dobbelstenen. Hij leerde hoe je geld kunt verdienen met whist, poker en klaverjassen. Ze vuurden dubbelzinnige en schuine grappen op hem af, net zo lang tot hij erom begon te grijnzen. Ze probeerden en pestten hem, allemaal om hem weerbaar te maken.

Daarna volgde het veldwerk. Hij moest gesprekken aanknopen met ondraaglijke medepassagiers zoals die halfgare Rudo van Dorp met zijn occulte praatjes en de dames Kolibrie, zoals ze Evy en Suzy Mook noemen omdat ze steeds opgewonden met hun handjes flapperen. En die rare zeekapitein, een verlopen Brit, die altijd dronken is. Daarbij kreeg Salo de opdracht de mensen rustig aan te horen, nadere vragen te stellen en onder geen beding weg te lopen. Hij moest, met de rug tegen de muur, leren incasseren, schikken en behendig worden.

Hij moest ruzie zoeken met een grote, niet al te snuggere infanterist uit de vierde klasse en vervolgens diens woede temperen en kameraadschappelijk een biertje met hem te drinken. Liefst vóórdát de dommekracht zijn gezicht tot moes zou slaan.

Salo moest aan dek met kinderen spelen, ruzies tussen hen uitlokken en weer sussen en intussen met hun moeders flirten. Hij moest leren omgaan met autoritair gedrag, domheid, arrogantie, ijdeltuiterij en onderdanigheid. Dat vonden De Fleury en Dodeweerd allemaal wel leuk en ook noodzakelijk, voor zijn opvoeding. Met het oog op Indië.

Salo onderging de beproevingen manmoedig en slaagde voor elke opdracht. Behalve voor de laatste opgave: geslachtelijke omgang. Ook op dat terrein was Salo een groentje. Hij had vaak genoeg gezoend, maar veel verder was het nog nooit gegaan, afgezien van wat vluchtige handtastelijkheden.

De Fleury en Dodeweerd bedachten een programma in drie delen. Eerst sprak Dodeweerd met Salo over gewoonten en gebruiken in Indië. De omgang met Europese en inheemse vrouwen, concubines en njajs, affaires met bedienden en

gehuwde Europese dames, sodomie, prostitutie in alle soorten, de roemruchte losse moraal van Indo-Europese vrouwen, venerische ziekten, al dat soort zaken. Salo voelde zich geëerneerd, want zoveel vrijmoedigheid was hem onbekend. Maar hij was dankbaar voor de informatie. Van een kenner.

Vervolgens leidde De Fleury hem door Port Said en toonde dingen die hij nog nooit had gezien, schokkende dingen, ook al was hij als Amsterdammer wel bekend met het damesgilde der lichte zeden. De Fleury zorgde ervoor dat Salo niet viel voor de verleidingen. Want daarvoor, de goede dokter noemde het de kroon op de opvoeding, had hij iets anders in gedachten. Of liever: iemand anders. Een zeebaboe zou Salo inwijden in de kunst van het minnen. Voor een luttel bedragje stemde de Sumatraanse in met het plan. Het moest gebeuren tijdens de lange, saaie tocht door de Rode Zee. En dat mislukte dus jammerlijk, waarop De Fleury de herkansing met Nellie arrangeerde.

Intussen hielden de beide opvoeders het alcoholniveau op peil, om Salo te harden, zodat hij zich in Soerabaja staande kan houden. Want hij was van huis uit niet gewend aan alcohol. Zijn vader dronk wel eens een glaasje, maar dronkenschap zag je in zijn buurt zelden.

Op weg naar Southampton bestelde Salo bij Jocky nog karnemelk, maar nog voor Colombo trommelde hij al ongeduldig op de bar in afwachting van zijn derde gin-tonic. Dan heb je wat bereikt, vindt De Fleury. En daar is Dodeweerd het mee eens. De twee stralen grosso modo tevredenheid uit over hun onderneming. Op het puntje seksuele opvoeding na dan. Daar moet iets aan gedaan worden voordat de *Wilis* de haven van Tandjong Priok binnenloopt. Salo zit er maar mee.

Salo kijkt even op van zijn schrijfwerk en staart naar zijn bureaulamp, zonder iets te zien. Hij stelt zich voor hoe Eli zich op dit schip zou hebben gehandhaafd. Eli is drie jaar ouder en veel weerbaarder dan hij.

Het had weinig gescheeld of niet Salo maar Eli had op dit schip gezeten. Want Eli solliciteerde bij juwelier Henri Vos in Amsterdam en die bood hem een betrekking aan in de firma, bij zijn broer Maurice in Soerabaja. Eli was dolblij. Na jaren

van krabben en bijten keerde zijn geluk en ging hij een nieuw leven tegemoet in Indië!

Maar drie weken voor zijn vertrek liep hij een dienstmaat tegen het lijf. Eli zat in de oorlog bij de cavalerie. Na de oorlog vond hij het welletjes en met een smoes (een rugkwetsuur na een aanrijding met een automobiel) onttrok hij zich aan de herhalingsoefeningen. Dat was hij alweer vergeten toen hij die dienstmaat enthousiast vertelde dat hij naar Indië ging. Zijn rug? Huh? Nee hoor, ssst, dat was maar een leugentje om best-wil geweest.

Zijn maat was niet te beroerd om het hele geval door te brieven aan zijn superieuren, zodat Eli nog diezelfde week een oproep voor een herhalingsoefening kreeg. Hij kon zware sancties tegemoet zien als hij verstek liet gaan.

Eli's wereldje stortte in. Hij ging naar Henri Vos, om het geval uit te leggen. En hij overtuigde hem ervan dat zijn broer een nog betere verkoper was dan hijzelf en dat het slim zou zijn om Salo in zijn plaats naar Soerabaja uit te zenden. Graag in een eersteklas hut en met een beurs om onderweg in Port Said een tropenuitrusting aan te schaffen. Goed, dat wekte wel de nodige verwachtingen, die Salo nog maar moet zien waar te maken. Maar de overeenkomst werd zo waar beklonken. Salo zegde direct zijn kamer op en vertelde zijn baas van de comes-tibleswinkel dat-ie dood kon vallen.

Salo nam afscheid van zijn vader en van zijn twee broers en drie zusters die nog in Amsterdam wonen. De rest, in Den Haag, Amersfoort en Antwerpen, stuurde hij briefkaarten. Zijn moeder durfde hij niet onder ogen te komen; die zou zijn avontuur zeker afkeuren en als ze de kans kreeg, zou ze hem een optater geven met haar wandelstok. Hij, haar jongste kind. Dat doet die vrouw.

Als Salo wakker wordt uit zijn mijmering leest hij verder in zijn reisverslag. Ja, Tanger. Eerst die bootjes met verkopers langs het schip. Daarna de geuren en kleuren van de Berbermarkt. Al die druk gebarende en schreeuwende Arabische Noord-Afrikanen met hun tulbanden en wijde gewaden, die vazen, tapijten en wonderlijke vruchten aan de man brengen. Al die mensentypes: Arabieren, Mooren, Berbers.

In Marseille hing hij over de reling om te kijken naar de kolenlichters die langsij kwamen. In een mum van tijd zat hij onder het kolengruis. Daar moest Dodeweerd hartelijk om lachen, dat Salo dat niet wist.

Terwijl de *Wilis* het Chateau d'If passeerde, een middeleeuws aandoend kasteel op een rotseilandje voor de kust van Marseille, luisterde Salo op het achterdek naar Anton Rijswijcks liefdesverklaring aan de boeken van Alexandre Dumas en Victor Hugo. Monumentale werken zoals *De graaf van Monte Christo* en *De ellendigen* had de oude planter talloze malen herlezen op zijn achtergalerijen. Salo hoorde Rijswijck aan als een journalist die iemand interviewt over een onderwerp dat hem boven de pet gaat.

In het Chateau d'If, zo vertelde Rijswijck, zat Dumas' personage Edmond Dantès veertien jaar onschuldig gevangen. Maar hij ontsnapte, verwierf een fortuin en nam als graaf van Monte Christo wraak op degenen die hem de streek hadden geleverd. Ook Hugo's relaas over Jean Valjean raakt aan arm en rijk, recht en onrecht, straf en vergiffenis en de opgave van een gewetensvol mens om goed te leven in een slechte wereld. Het zette Rijswijck aan het denken.

Salo toonde zoveel interesse, dat Rijswijck hem *De ellendigen* cadeau deed, in de prachtige uitgave in vijf rode bandjes van de gebroeders Cohen uit 1891 die hij net in Den Haag had gekocht. Salo was er verguld mee, ware het niet dat Rijswijck vervolgens driemaal daags informeerde hoe ver hij was opgeschoten met lezen en wat hij ervan dacht. Terwijl Salo nogal wat andere zaken aan zijn hoofd had. Want De Fleury en Dodeweerd lieten hem niet met rust en na Kreta volgde Port Said. Daar zou hij met De Fleury een tropenuitrusting aanschaffen. En daarbij had de dokter ook nog andere plannen.

Salo pakt een nieuw vel papier en doopt zijn pen in het inktpotje om Eli te schrijven over die krankzinnige stad, Port Said. Aangekomen bij de lange pieren van de haven wijst het enorme standbeeld van Ferdinand de Lesseps, bouwer van het Suezkanaal en land- en generatiegenoot van Dumas en Hugo, de schepeling de toegang tot zijn kanaal. Salo vond de gezichtsuitdrukking van de bouwmeester weinig uitnodigend, maar eerder vermoeid en bedrukt. Dat komt misschien omdat hij veel te warm gekleed is voor dit snikhete oord.

Eenmaal in de haven brak het feest los. Een armada van bootjes met schreeuwende handelaren omsingelde de *Wilis*. Kinderen smeekten de passagiers muntjes in het water te keilen, die zij vervolgens opdoken. Soms bleven ze zo lang onder water dat iedereen dacht dat ze verdronken waren. Maar uiteindelijk kwamen ze weer boven, stralend, met de muntstukken tussen hun tanden.

Intussen hobbelden pikzwarte sjouwers over de loopplank om vanuit prauwen het kolenruim van de *Wilis* vol te storten. Salo luisterde naar hun gezangen, terwijl het gruis om hen heen danste in de smorende zon.

Aan wal zag Salo gesluierde vrouwen, waarvan hij niet wist of het eerzame mohammedaanse dames waren of hoeren. Sommigen verborgen zich achter een zwarte gezichtssluier met slechts een kleine kijkgleuf erin. Anderen droegen een neusring of loeigrote oorbellen, die glinsterden door hun dunne, kleurige sluiers heen. En dan de jongensprostitutees. En de mannen die zeer expliciete voorstellen deden, openlijk, zonder enige gêne. Ze boden hun vrouw, moeder, kinderen, buurjongens en desnoods hun huisdieren aan, als je maar dokte.

De Fleury wees Salo op de watervlugge zakkenrollertjes en op de dieven die loeren op afgedwaalde toeristen, zoals roofdieren zich storten op van de kudde afgedreven prooidieren. De rijke Europeaan, op weg naar de kolonie om nog rijker te worden, moet en zal zijn geld achterlaten in de smoezelige straten, met hun sigarettenwinkels, café's, eethuizen en bazaars, volledig gericht op de passagiers van de schepen die kort aanmeren om te bunkeren.

Dokter De Fleury nam Salo mee naar een donkere, rokerige ondergrondse taveerne, waar danseressen klanten proberen te verleiden om mee te gaan naar achter. De dansen die hij daar zag ...

Daarna volgde het warenhuis van Simon Arzt in de Rue du Commerce. Salo kocht er enkele lichte, witte tropenpakken, compleet met helmhoed, strohoed en linnen schoenen. Als extraatje permitteerde hij zich een wandelstok met een glanzend notenhouten handvat, een tweedehandsje. Het budgetje van Vos stond dat nog toe.

Aan een tafeltje in het Victoria Restaurant vertelde De Fleury hoe hij de stad in de loop der jaren zag groeien en dat

Simon Arzt bij zijn volgende passage mogelijk een groot pand aan de haven heeft, want daar is hij al een poosje over bezig. Hij liet Salo ook zien dat hij, zonder het te weten, een ongewone wandelstok had gekocht, omdat er een dunne, vlijmscherpe sabel in is verborgen. Het wapen is gebruikt ook, want in de smalle bloedgoot vond De Fleury sporen zwart geronnen bloed. Salo moest kokhalzen toen hij het zag. De dokter grinnikte, doopte zijn zakdoek in zijn sherry en poetste het geschonden metaal glanzend schoon. De Fleury vertelde dat politiechefs in Indië dit soort wandelstokken dragen als ze in burger zijn. Ter beveiliging tegen het uitschot dat je overal kunt tegenkomen.

Salo kijkt op van zijn schrijftafel. Hij heeft vier kantjes volgepend over Port Said, maar hij is nog niet klaar. Op deze manier mist hij de avondborrel, plus een pianorecital in de damessalon met zang van de handschoentjes. Maar hij wil het verdere verloop van de reis tot nu toe opschrijven, dan is hij helemaal bij en kan hij zijn blik naar voren richten, naar Batavia.

Over het traject van Port Said naar Colombo is hij kort. Het Suezkanaal was slaapverwekkend. Op korte afstand passerende schepen brachten nog wat afleiding bij het wezenloos staren naar de zandmassa's - met hier en daar wat achtergelaten oorlogstuig - aan weerszijden.

Daarna volgde de Rode Zee, waar de verveling zo mogelijk nog groter was. Af en toe dook op de oever een kleine karavaan op, of een plukje bedoeïenententen, maar de tocht was vooral eindeloos en snikheet.

Men verwisselde de formele Europese kleding voor de luchtige tropenkledij en bewoog zo min mogelijk. Salo las urenlang in *De ellendigen*. Rijswijk wilde er wat graag over praten, zodat Jean Valjean een reisgenoot werd.

Na Aden volgde de grote oversteek door de Indische Oceaan naar Ceylon. Dagenlang niets dan water, met van tijd tot tijd wat dolfijnen of vliegende vissen. Soms deed Salo mee aan de dekspelen. Contre coeur weliswaar, want om nou met een blinddoek op over het dek te tolleren ...

Op dit traject bloeien traditiegetrouw zoutwaterliefdes op, reden waarom De Fleury en Dodeweerd hier hun zeebaboe

inzette. Maar de smoorhitte en de spanning waren te veel voor Salo's maag.

Hij was ontdaan geweest door het incident, maar leefde weer op in Ceylon, het groene Britse eiland. De Fleury sleepte hem in een riksja mee naar een weelderige plantentuin met waaierpalmen, waringins, broodbomen en tamarindes en liet hem hindoeïstische en boeddhistische beeldhouwwerken zien, die Salo prachtig vond. Dat gold ook voor de theeplantages, de olifanten en nog meer voor de vrouwen met ontbloot bovenlichaam in de dorpen die ze passeerden. Dat rare strohoedje dat De Fleury voor hem gekocht had kwam goed van pas: op zijn schoot. De dokter grijnsde daarom.

Dat was gisteren. En vandaag pakte De Fleury meteen door met Nellie. Salo probeert in zijn brieven aan Eli eerlijk en volledig te zijn, maar hij bespaart hem de scenes met de dames.

Als hij zijn pen neerlegt en de inkt afvloeit, neemt hij een besluit. Hij gaat De Fleury en Dodeweerd zeggen dat hun opvoedingswerk ten einde is. We zijn op vier dagen varen van Indië. Het is welletjes.

### 3. Dorpsleven

Salo ontwaakt uit zijn hazenslaapje na de lunch en neemt een paar slokken uit de kruik jenever die onderin zijn kledingkast staat. Dat geeft hem een extraatje, zoals hij zich altijd zou willen voelen. Hij haalt een kam door zijn zwarte haardos, trekt zijn hemd recht en sprenkelt wat reukwater op zijn schouders. Op naar de rooksalon, voor de middagborrel. Hij steekt zijn handen diep in de zakken van zijn wijde broek.

Hij is toe aan een goed glas, na de saaie, kabbelende ochtend aan dek. Van de koffie naar de thee, naar de bouillon. Van een endje kuieren en *De ellendigen* naar staren over het steeds verschietende blauw van de Indische Oceaan.

Bij het dorpsleven aan boord hoort dat hij zich geregeld gecontroleerd laat vollopen. Hij is er goed in geworden. Hij kent zijn tax inmiddels: als zijn hoofd licht op zijn romp wiebelt, maar voordat zijn tong dik wordt.

Al voor het Suezkanaal was Salo zo gewend aan de grote hoeveelheden alcohol, dat hij nauwelijks nog katers heeft. Al kwam dat waarschijnlijk ook doordat hij voor hij zijn bed inrolt nog een paar glazen water drinkt, nog een adviesje van Eli. Licht in zijn hoofd is hij 's ochtends nog wel, maar de kotsbui en de dreunende koppijnen van de Middellandse Zee zijn voorbij. Sterker, als hij wakker wordt zou hij eigenlijk best een glaasje lusten. De Fleury en Dodeweerd beginnen de dag in hun hut ook met een stevige neut, zo is te ruiken. Het is verleidelijk, want een paar slokken geven Salo net dat zetje dat hij nodig heeft, zodat zijn vingers minder trillen en hij iets gemakkelijker omgaat met types zoals die Van Dorp. En die vreselijke Mulder.

Salo loopt de rooksalon binnen. Hij verlangt naar de alcoholroes en laat zich aan de bar een gin-tonic inschenken. Goed spul, medicinaal ook, want in de tonic zit kinine en dat werkt tegen malaria.

In de noordwesthoek is het gebruikelijke debatclubje al onder stoom om de toestand in de wereld door te nemen. Ernstige gesprekken, met als hoofdrolspelers Dodeweerd, Rijswijk, De Fleury en Van de La Baggerbunder. Mulder zit als baar op de achterhand. Net zoals Salo. Van de La Baggerbunder is de geopoliticus, Dodeweerd en Rijswijk zijn de Indiëkenners. De Fleury heeft overal een beetje verstand van en houdt het gezellig.

In het begin van de reis luisterde Salo alleen. Maar inmiddels brengt hij af en toe iets naar voren, of stelt een vraag. Van de La Baggerbunder en Dodeweerd hakken gretig in op zijn jeugdige naïviteit, maar als het te gek wordt beschermen De Fleury en Rijswijk hem en dat werkt kalmerend op de beide heethoofden.

Er is stof zat voor discussie, want de tijden zijn roerig. Stakingen overal in Europa, honger in Duitsland en Oostenrijk, besprekingen in San Remo over de nasleep van de oorlog. De economische ellende en de politieke onrust baart iedereen zorgen, maar de narigheid móet toch een keer ophouden. Dus is er ook goede hoop. Want we moeten toch verder.

Van de La Baggerbunder zit weer op zijn praatstoel. San Remo weer, de opdeling van het Ottomaanse rijk na de oorlog. Hogere diplomatie, gaap.

Van de La Baggerbunder heeft het niet op de Duitser, maar ook niet op de Brit. Hij heeft te doen met de Fransman, ook al is die zelf hard tegen de Duitser. En, ook al doet de Brit wat hij kan om zijn positie in de wereld te behouden, de Amerikaan is straks toch de baas, wat Ludo u bromt. Want Europa ligt in puin en is straatarm. De Duitser moet de hele oorlogsschade vergoeden en de Fransman en de Brit moeten miljarden aan leningen terugbetalen aan de Amerikaan. Als de Duitser niet betaalt, kunnen de Brit en de Fransman hun schulden aan de Amerikaan niet voldoen.

Tot zover de kennelijk evidente politieke logica. Maar Van de la Baggerbunder ziet meer.

‘Intussen probeert de Brit zijn territorium uit te breiden’, legt hij uit, ‘terwijl de Fransman alleen Elzas-Lotharingen krijgt. En nu ook Syrië, als mandaatgebied. De Brit had al een stel Duitse kolonies aan de haak geslagen en krijgt nu ook Palestina en Mesopotamië.’

‘En de historische aanspraken van de Israëlieten op Palestina zijn erkend’, zegt Rijswijk. ‘Dat is niet niks hoor. De couranten staan er vol van.’

‘Mokum juicht’, stelt Dodeweerd vast. ‘Maar ik weet het niet, die woestijn zit vol mohammedanen. Wat denk jij daarvan De Miranda?’

Salo heeft geen idee. Zionisme houdt hem niet bezig. Maar zijn moeder zal opgetogen zijn. En rest van de misjpoge ook. Een Joods thuisland betekent iets, als het allemaal echt waar is.

‘We zullen zien wat de Brit ervan bakt’, zegt Van de La Baggerbunder. ‘Ik zou niet te vroeg juichen. Maar intussen loopt de Brit wel Constantinopel gewoon binnen. De mohammedaan klaagt, maar die is altijd ziek, zwak en misselijk.’

‘Moskou piept ook, maar wie luistert daar nog naar?’

‘Gelukkig niemand, nu onze economie weer enigszins draait, al kwakkelen bouw en vervoer nog altijd.’

‘Lenin heeft het te druk met Polen. En Roemenië en ...’

‘De Pool laat zich niet zo maar door de Bolsjewiek onder voet lopen.’

‘Die rukt op naar Kiev.’

‘De Brit kan zijn gang gaan. Die is ook weer de baas op zee, nu de Duitse vloot aan de ketting ligt.’